

Damian Winczewski

**Wizje gospodarki
postkapitalistycznej –
perspektywa współczesnej
ekonomii radykalnej**

Gdańsk 2025

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU REDAKCYJNEGO
WYDAWNICTWA POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ

Dariusz Mikieliewicz

REDAKTOR PUBLIKACJI NAUKOWYCH

Michał Szydłowski

RECENZENCI

Piotr Dominiak

Tadeusz Klementowicz

REDAKCJA JĘZYKOWA

Agnieszka Frankiewicz

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI

Wioleta Lipska-Kamińska

Wydano za zgodą
Rektora Politechniki Gdańskiej

Oferta wydawnicza Politechniki Gdańskiej jest dostępna pod adresem
[https:// sklep.pg.edu.pl](https://sklep.pg.edu.pl)

Utwór nie może być powielany i rozpowszechniany, w jakiegokolwiek formie
i w jakikolwiek sposób, bez pisemnej zgody wydawcy.

© Copyright by Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2025

ISBN 978-83-7348-934-9

WYDAWNICTWO POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ

Wydanie I. Ark. wyd. 9,58, ark. druku 8,62, 289/1282

Druk i oprawa: Volumina.pl sp. z o. o.

ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin, tel. 91 812 09 08

Spis treści

1. Zasadnicze problemy metaekonomiczne współczesnych projektów gospodarki postkapitalistycznej	25
1.1. Dewaluacja „oficjalnego marksizmu” i kształtowanie się charakterystyki teoretycznej współczesnej radykalnej ekonomii politycznej	25
1.2. Problem demokratycznego charakteru postkapitalizmu	29
1.3. Czym właściwie ma być postkapitalizm?	35
2. Główne problemy gospodarki postkapitalistycznej z perspektywy historycznych sporów o racjonalność socjalistycznego planowania	39
2.1. Geneza sporu o racjonalność gospodarki socjalistycznej	39
2.2. Misesa krytyka socjalizmu i jego ograniczenia	40
2.3. Model Langego – główne założenia co do kalkulacji ekonomicznej bez własności prywatnej	45
2.4. Neoliberalna krytyka modelu Langego. Argumentacja Hayeka i jego współczesnych zwolenników	48
2.5. Ograniczenia debaty kalkulacyjnej na gruncie radykalnej ekonomii politycznej	51
3. Nowy socjalizm rynkowy	56
3.1. Socjalizm rynkowy jako alternatywa dla centralnego planowania	56
3.2. Nowy socjalizm rynkowy w propozycji Bardhana i Roemera	63
3.3. Dyskusja wokół nowego socjalizmu rynkowego	66
3.4. Samorządność pracownicza jako podstawa współczesnych modeli socjalizmu rynkowego	71
4. Demokratyczne planowanie gospodarcze	78
4.1. Współczesna krytyka socjalizmu rynkowego w perspektywie zwolenników demokratycznego planowania	78

4.2. Planowanie zdecentralizowane oparte na negocjacji w ujęciu Pata Devine’a i Fikreta Adamana	83
4.3. Planowanie partycypacyjne według Robina Hahnela i Michaela Alberta ...	90
5. Planowanie gospodarcze oparte na technologii informacyjnej	100
5.1. Wczesne komputery i planowanie gospodarcze	100
5.2. Wizja komputerowej symulacji rynku Oskara Langego	101
5.3. Model planowania komputerowego Paula Cockshotta i Allina Cottrella ...	104
5.4. Socjalizm cyfrowy	112
Zakończenie	117
Literatura	123
Streszczenie w języku polskim	135
Streszczenie w języku angielskim	137

Literatura

- Acemoglu D. (2023). *Hayek vs. AI socialism*. The International Economy 37(2), 48–49.
- Adaman F., Devine P. (2001). *Participatory planning as a deliberative democratic process: a response to Hodgson critique*. Economy and Society 30(2), 229–239.
- Adaman F., Devine P. (2002). *A reconsideration of the theory of entrepreneurship: a participatory approach*. Review of Political Economy 14(3), 329–355.
- Adaman F., Devine P. (2006). *The promise of participatory planning: a rejoinder to Hodgson*. Economy and Society 35(1), 141–147.
- Adaman F., Devine P. (2017). *Democracy, participation and social planning*. [W:] *Routledge handbook of ecological economics*, red. C.L. Spash. Routledge, London, 517–525.
- Agafonow A. (2012). *The Austrian debomogenization debate, or the possibility of a Hayekian planner*. Review of Political Economy 24(2), 273–287.
- Akbulut B. (2021). *Degrowth*. Rethinking Marxism 33(1), 98–110.
- Albert M. (2004). *Parecon: life after capitalism*. Verso, London, New York.
- Albert M., Hahnel R. (1992). *Participatory planning*. Science & Society 56(1), 39–59.
- Albert M., Hahnel R. (2002). *In defence of participatory planning*. Science & Society 66(1), 7–21.
- Albert M., Hahnel R. (2020). *The political economy of participatory economics*. Princeton University Press, Princeton.
- Anderson P. (1976). *Considerations on Western Marxism*. Verso, London.
- Andreani T. (2008). *Market socialism: problems and models*. [W:] *Critical companion to contemporary Marxisms*, red. J. Bidet, S. Kouvelakis, Brill, Leiden, Boston, 233–254.
- Arestis P., Sawyer M. (1992). *A biographical dictionary of dissenting economists*. Edward Elgar Publishing, Aldershot.
- Arestis P., Sawyer M. (1994). *The Elgar Companion to radical political economy*. Edward Elgar Publishing, Aldershot.
- Arnot B. (1988). *Controlling Soviet labour: experimental change from Brezhnev to Gorbachev*. M.E. Sharpe, New York.

- Auerbach P., Sotiropoulos D. (2014). *Revisiting the socialist calculation debate: the role of markets and finance in Hayek's response to Lange's challenge*. [W:] *Economic crisis and political economy: volume 2 of essays in honour of Tadeusz Kowalik*, red. R. Bellofiore, E. Karwowski, J. Toporowski. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 212–230.
- Balsam A. (2020). *The socialist calculation debate and new socialist models in light of contextual historical materialist interpretation*. York University, Toronto; <https://yorkspace.library.yorku.ca/server/api/core/bitstreams/7042a3cf-14f4-400e-acd3-ab6717893b6f/content> (dostęp: 15.01.2025).
- Bardhan P. (1992). *Economics of market socialism and the issue of public enterprise reform in developing countries*. The Pakistan Development Review 31(4), 565–579.
- Bardhan P., Roemer J.E. (1992). *Market socialism: a case for rejuvenation*. Journal of Economic Perspectives 6(3), 101–116.
- Bastani A. (2022). *W pełni zautomatyzowany luksusowy komunizm. Manifest*, tłum. J. Bednarek. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Berry D., Bell M.P. (2018). *Worker cooperatives: alternative governance for caring and precarious work*. Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal 37(4), 376–391.
- Bettelheim Ch. (1961). *Zagadnienia teorii planowania*, tłum. H. Hagemeyer, A. Szeworski. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Boettke P.J. (1997). *Where did economics go wrong? Modern economics as a flight from reality*. Critical Review 11(1), 11–64.
- Boettke P.J. (2001). *Calculation and coordination: essays on socialism and transitional political economy*. Routledge, London, New York.
- Boettke P.J., Candela A.R. (2023). *On the feasibility of technosocialism*. Journal of Economic Behaviour and Organization 205, 44–54.
- Boettke P.J., Leeson P.T. (2002). *Hayek, Arrow, and the problems of democratic decision-making*. Journal of Public Finance and Public Choice 20(1), 9–21.
- Brada J. (1990). *Indicative planning in socialist economies: does it have a role?* Journal of Comparative Economics 14(4), 583–601.
- Braudel F. (2013). *Dynamika kapitalizmu*, tłum. B. Baran. Aletheia, Warszawa.
- Brewster L. (2004). *Towards a new socialism? by W. Paul Cocksott and Allin F. Cottrell*. Nottingham, U.K.: Spokesman books, 1993. The Quarterly Journal of Austrian Economics 7, 65–77.
- Brown S.S. (1990). *Indicative planning in socialist economies: does it have a role? – Discussion*. Journal of Comparative Economics 14(4), 602–606.
- Brus W. (1961). *Ogólne problemy funkcjonowania gospodarki socjalistycznej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Brus W. (1997). *Zmora reformowania socjalistycznego systemu ekonomicznego*; <https://archiwum.pte.pl/pliki/doc/WlodzimierzBrus.pdf> (dostęp: 21.04.2025).

- Brus W., Kowalik T. (1983). *Socialism and development*. Cambridge Journals of Economics 7(3–4), 243–255.
- Brus W., Łaski K. (1992). *Od Marksa do rynku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bukowski M., Maciejewski W. (2022). *Between rationality and reality: economics and central planning in Poland (1945–1989)*. [W:] *Communist planning versus rationality: mathematical economics and the central plan in Eastern Europe and China*, red. J.M. Kovács. Lexington Books, Lanham, 211–226.
- Burczak T.A. (2006). *Socialism after Hayek*. University of Michigan Press, Michigan.
- Callison W. (2022). *The politics of rationality in early neoliberalism: Max Weber, Ludwig von Mises, and the socialist calculation debate*. Journal of the History of Ideas 83(2), 269–291.
- Cave M. (1980). *Computers and economic planning: the Soviet experience*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Chilosi A. (1992). *Market socialism: a historical view and a retrospective assessment*. Economic Systems 16(1), 171–185.
- Chilosi A. (2005). *Breit–Lange model of '34, employment on demand, and the issue of the outside option*. [W:] *Oskar Lange a współczesność*, red. Z. Sadowski. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, 157–169.
- Cliff T. (1974). *State capitalism in Russia*. Pluto Press, London.
- Cockshott P. (2017). *Reply to Brewster*; <https://paulcockshott.wordpress.com/2017/08/28/reply-to-brewster/> (dostęp: 21.04.2025).
- Cockshott P. (2017). *Big Data and Super-Computers: foundations of Cyber Communism*, <https://eprints.gla.ac.uk/148529/7/148529.pdf> (dostęp: 18.07.2024).
- Cockshott P. (2019). *How feasible is Jack Ma's proposals for computerized planning?* World Review of Political Economy 10(3), 302–315.
- Cockshott P., Cottrell A.F. (1989). *Labour value and socialist economic calculation*. Economy and Society 18(1), 71–99.
- Cockshott P., Cottrell A.F. (1993). *Toward a new socialism*. Spokesman, Nottingham.
- Cockshott P., Cottrell A.F. (1996). *Information and economics: a critique of Hayek*; https://users.wfu.edu/cottrell/socialism_book/hayek_critique.pdf (dostęp: 17.07. 2024).
- Cockshott P., Cottrell A. (2002). *The relation between economic and political instances in the communist mode of production*. Science & Society 66(1), 50–64.
- Cockshott P., Cottrell A. (2003). *Computers and economic democracy*; <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=a5cc93a88ca04029c50a8e88ccdb-963625bd5ae2> (dostęp: 17.07.2024).
- Cockshott P., Cottrell A.F. (2005). *Reflections on economic democracy*. Research on Political Economy 22, 217–258.
- Cockshott P., Cottrell A. (2006). *Why labour time should be the basis of economic calculation*; https://www.researchgate.net/profile/Paul-Cockshott/publication/252456949_Why_Labour_Time_Should_Be_the_Basis_of_Economic_Calculation/links/00b-

- 7d52a199a7a2e53000000/Why-Labour-Time-Should-Be-the-Basis-of-Economic-Calculation.pdf (dostęp: 11.09.2024).
- Cockshott P., Cottrell A. (2007). *Owen Institute report: against Hayek*; <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=427e46b9aba4c6944fc4527902e5a113ca8e0fdb> (dostęp: 17.07.2024).
- Cockshott P., Cottrell A. (2008). *Computers and economic democracy*. *Revista de Economia Institutional* 10(19), 161–205.
- Cole G. (1953). *A history of socialist thought*, vol. I. Macmillan, London.
- Ćwikliński H. (red.) (2004). *Polityka gospodarcza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Dahl A.R. (1986). *A preface to economic democracy*. University of California Press, Berkeley.
- Danso A., Fosu S., Owusu-Agyei S., Collins G.N., Adegbite E. (2021). *Capital structure revisited. Do crisis and competition matter in a keiretsu corporate structure?* *International Journal of Finance and Economics* 26(4), 5073–5092.
- De Angelis M. (2017). *Omnia sunt communia: on the commons and the transformation to postcapitalism*. Bloomsbury Publishing, London.
- Demirbag R., Halevi J. (2015). *Kaleckian traverse, socialist planning and Hayekian objections*. [W:] *Michał Kalecki in 21st century*, red. J. Toporowski, L. Mamica, Palgrave Macmillan, London, 80–98.
- Devine P. (1992). *Market socialism or participatory planning?* *Review of Radical Political Economics* 24(3–4), 67–89.
- Devine P. (2002). *Participatory planning through negotiated coordination*. *Science & Society* 66(1), 72–85.
- Devine P. (2010). *Democracy and economic planning*. Polity, Cambridge.
- Dickinson H.D. (1933). *Price formation in a socialist community*. *The Economic Journal* 43(170), 237–250.
- Dobb M. (1959). *Teoria ekonomii a socjalizm*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dowbor L. (2009). *Demokracja ekonomiczna*. Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa”, Warszawa.
- Drèze J. (1993). *Self-management and economic theory: efficiency, funding and employment*. [W:] *Market socialism. The current debate*, red. P. Bardhan, J. Roemer. Oxford Economic Press, New York, 253–165.
- Drucker P. (1993). *Post-capitalist society*. Harper Business, New York.
- Engels F. (1949). *Rozwój socjalizmu od utopii do nauki*. [W:] Marks K., Engels F., *Dzieła wybrane*, t. 2. Książka i Wiedza, Warszawa, 81–144.
- Dymski G.A., Elliot J.E. (1989). *Should anyone be interested in exploitation?* *Canadian Journal of Philosophy* 15, 333–374.
- Estrin S., Holmes P. (1990). *Indicative planning in developed economies*. *Journal of Comparative Economics* 14(4), 531–554.

- Estrin S., Jones D. (1992). *Viability of employee-owned firms: evidence of France*. Industrial and Labor Relations Review 45(2), 323–338.
- Estrin S., Le Grand J. (1989). *Market socialism*. Clarendon Press, Oxford.
- Estrin S. (1991). *Yugoslavia: the case of self-managing market socialism*. Journal of Economic Perspectives 5(4), 187–194.
- Fernández-Villaverde J. (2021). *Artificial intelligence can't solve the knowledge problem*. Public Discourse, 29 July; <https://www.thepublicdiscourse.com/2021/07/76963/#:~:text=The%20only%20reliable%20method%20we,its%20outcomes%20are%20often%20unsatisfactory> (dostęp: 18.07.2024).
- Foley D.K. (2020). *Socialist alternatives to capitalism I: Marx to Hayek*. Review of Evolutionary Political Economy 1(3), 297–311.
- Harris N., Jervis R. (2024). *Worker cooperatives for a democratic theory: a conversation with critical theory*. Democratic Theory 11(1), 20–42.
- Hahnel R. (2007). *The case against markets*. Journal of Economic Issues 41(4), 1139–1159.
- Hahnel R. (2021). *Democratic economic planning*. Routledge, London & New York.
- Hanousek J., Filer R.K. (2001). *Lange and Hayek revisited: lessons from Czech voucher privatization*. Cato Journal 21(3), 491–498; <https://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp166.pdf> (dostęp: 13.09.2024).
- Hanousek J., Kroch E. (1998). *The two waves of privatization in the Czech Republic: a model of learning in sequential bidding*. Applied Economics 30(1), 133–143.
- Hardach G., Karras D., Fine B. (1978). *A short history of socialist economic thought*, tłum. J. Wickham. Edward Arnold, London.
- Harkins J. (1990). *The socialism of Gracchus Babeuf on the eve of French Revolution*. Science & Society 54(4), 427–441.
- Harrod R. (1973). *Economic dynamics*. Macmillan, London.
- Hayek F. (1949). *Individualism and economic order*. Routledge, London.
- Hayek F. (2009). *Droga do zniewolenia*, tłum. K. Gurba, L. Klyszcz, J. Margański, D. Ródziewicz. Arcana, Kraków.
- Hockuba Z., Brzeziński M. (2004). *Oskara Langego syntezy teorii ekonomicznych*. Referat przygotowany na konferencję naukową „Współczesne modele gospodarki a myśl Oskara Langego – w stulecie urodzin wielkiego polskiego uczonego” organizowaną przez Polskie Towarzystwo Ekonomiczne w dniu 27 września 2004 roku; <https://coin.wne.uw.edu.pl/mbrzezinski/research/LangePTE.pdf> (dostęp: 9.09.2024).
- Hodgson G.M. (1998). *Socialism against markets? A critique of two recent proposals*. Economy and Society 27(4), 407–433.
- Hodgson G.M. (2005a). *Knowledge at work: some neoliberal anachronisms*. Review of Social Economy 63(4), 547–565.
- Hodgson G.M. (2005b). *The limits to participatory planning: a reply to Adaman and Devine*. Economy and Society 34(1), 141–153.

- Hodgson G.M. (2016). *Some limitations of the socialist calculation debate*. Journal of Applied Social Sciences 136(1), 33–57.
- Horvat B. (1989). *The pure labour theory of prices and interests*. European Economic Review 33(6), 1183–1203.
- Husson M. (2011). *Kapitalizm bez znieczulenia*, tłum. Z. Kowalewski. Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa”, Warszawa.
- Ingham G. (2004). *The nature of money*. Polity Press, Cambridge.
- Jael P. (2015). *Socialist calculation and market socialism*. MPRA Paper No. 64255; https://mpra.ub.uni-muenchen.de/64255/1/MPRA_paper_64255.pdf (dostęp: 4.07.2024).
- Jasiński K. (2019). *Główne idee nowej prawicy i nowej lewicy*. Idea. Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych 31, 4–23.
- Jossa B. (2005). *Marx, Marxism and the cooperative movement*. Cambridge Journal of Economics 29(1), 3–18.
- Jossa B. (2009). *Gramsci and the labor managed-firm*. Review of Radical Political Economics 41(1), 5–22.
- Jossa B. (2012). *Cooperative firms as a new mode of production*. Review of Political Economy 24(3), 399–416.
- Jossa B. (2014a). *On producer cooperatives and socialism*. International Critical Thought 4(3), 289–303.
- Jossa B. (2014b). *Producer cooperatives as a new mode of production*. Routledge, New York.
- Kagarlicki B. (2022). *Od imperium do imperializmu. Państwo i narodziny cywilizacji burżuazyjnej*, tłum. J.C. Kamiński. GlowBook, Warszawa.
- Kalecki M. (1982a). *Z zagadnień teorii dynamiki gospodarki socjalistycznej*. [W:] Kalecki M. *Dzieła*, t. 3, red. J. Osiatyński. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 171–197.
- Kalecki M. (1982b). *Alokacja zasobów a ceny*. [W:] Kalecki M. *Dzieła*, t. 3, red. J. Osiatyński. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 383–392.
- Kautsky K. (1903). *Revolucja socjalna*. Wydawnictwo Polskiej Partii Socjalistycznej „Proletariat”, Kraków.
- Kautsky K. (1924). *Revolucja proletariacka i jej program*. Spółdzielnia Wydawnicza-Księgarska „Nowe Życie”, Warszawa.
- Keen S. (2017). *Ekonomia neoklasyczna: fałszywy paradygmat*, tłum. M. Konopczyński, P. Kliber. Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox, Poznań.
- Keizer W. (1995). *Two forgotten articles by Ludwig von Mises on the rationality of socialist economic calculation*. The Review of Austrian Economics 1, 109–122.
- Keynes M.J. (1963). *The end of laissez faire*. [W:] Keynes M.J. *Essays in persuasion*. Norton Library, New York, 312–322; <https://delong.typepad.com/files/keynes-persuasion.pdf>.

- Kolodko G., McMahon W. (1987). *Stagflation and shortageflation: a comparative approach*. Kyklos 40(2), 176–197.
- Konings M. (2001). *On the economic theory of socialism: against the regulation of social relations by market*. Research on Political Economy 19, 107–153.
- Kornai J. (1985). *Niedobór w gospodarce*, tłum. U. Grzelońska, Z. Wiańkowska, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kornai J. (1986a). *Wzrost, niedobór, efektywność: makrodynamiczny model gospodarki socjalistycznej*, tłum. Z. Wańkowska. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kornai J. (1986b). *The soft budget constraint*. Kyklos 39(1), 3–30.
- Kornai J. (1990). *The road to a free economy. Shifting from a socialist system: the example of Hungary*. W.W Norton, New York.
- Kornai J. (1992). *The socialist system: the political economy of communism*. Oxford University Press, Oxford.
- Kornai J. (2012). *What economics of shortage and the socialist system have to say to the (Hungarian) readers today: an introductory study to the first two volumes of the live's work series*. Acta Oeconomica 62(3), 365–384.
- Koryś P., Tymiński M. (2023). *The rise and decline of Polish revisionist Marxist economics: the fates of Włodzimierz Brus and the Faculty of Political Economy (University of Warsaw), 1953–1968*. East European Politics and Societies 37(1), 30–54.
- Kowalik T. (2004). *Oskar Lange – między socjalizmem a kapitalizmem. Twórczość naukowa Oskara Langego i jej znaczenie w teorii ekonomii*. Prace Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Katowicach, 57–76.
- Krugman P. (1997). *Capitalism's mysterious triumph*; <http://web.mit.edu/krugman/www/Russia.htm> (dostęp: 11.09.2024).
- Lange O. (1973a). *O ekonomicznej teorii socjalizmu*. [W:] Lange O. *Dzieła*, t. 2, Państwowe Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, 231–304.
- Lange O. (1973b). *Maszyna licząca i rynek*. [W:] Lange O. *Dzieła*, t. 2, Państwowe Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, 332–336.
- Lavigne M. (1989). *A note on market socialism*. Acta Oeconomica 40(3/4), 251–253.
- Lavoie D. (1985). *Rivalry and central planning: the socialist calculation debate reconsidered*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lavoie D. (2015). *Rivalry and central planning: the socialist calculation debate reconsidered* (Advanced Studies in Political Economy). Foreword: P.J. Boettke, V.H. Storr. Mercatus Center at George Mason University, Washington.
- Lenin W. (1949). *Państwo i rewolucja*. [W:] Lenin W. *Dzieła wybrane*, t. 2. Książka i Wiedza, Warszawa, 153–252.
- Leopold D. (2020). *Marx's 'Hegelian' critique of utopia*. [W:] *From Marx to Hegel and back*, red. V. Fareld, H. Kuch. Bloomsbury, London.

- Lerner A.P. (1934). *Economic theory and socialist economy*. The Review of Economic Studies 2(1), 51–61.
- Leszczyński A. (2013). *Skok w nowoczesność. Polityka wzrostu w krajach peryferyjnych 1943–1980*. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Lovell W.D. (1988). *Early French socialism and class struggle*. History of Political Thought 9(2), 327–348.
- Löwy M. (2007). *Eco-socialism and democratic planning*. Socialist Register, 43, 294–309.
- Löwy M., Kovel J. (2007). *Manifest ekosocjalistyczny*, tłum. B. Kozek, <http://lewica.pl/?id=14440&tytul=Kovel,-Lowy:-Manifest-ekosocjalistyczny> (dostęp: 29.08.2024).
- Ładosz J. (1968). *Szkiełce z epistemologii matematyki: matematyka jako działalność konstruktywna*. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Łoziński R. (1985). *Antysubiektocentryczna idea praktyki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław; <https://www.nowakrytyka.pl/ksiazki/ksiazka,antysubiekto-centryczna-idea-praktyki,922> (dostęp: 21.01.2025).
- Medeiros N.F.P. (2022). *Big Data, capitalism and socialism*; <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/144980/2/589972.pdf> (dostęp: 18.07.2024).
- Malesson T. (2012). *Economic democracy: towards a feasible socialism for 21st century*. PhD Tesis. University of Toronto, Toronto.
- Mandel E. (1986). *In defence of socialist planning*. New Left Review 159, 5–37.
- Mandel E. (1988). *The myth of market socialism*. New Left Review 169, 108–120.
- Marks K. (1949a). *Krytyka programu gotajskiego*. [W:] Marks K., Engels F. *Dzieła wybrane*, t. 2. Książka i Wiedza, Warszawa, 5–39.
- Marks K. (1949b). *18 brumaire’a Ludwika Bonaparte*, tłum. Z. Simbierowicz. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Marks K. (1981). *Nędza filozofii: odpowiedź na „Filozofię nędzy” p. Proudbona* [fragmenty]. [W:] Marks K., Engels F., *Dzieła wybrane*, t. 1. Książka i Wiedza, Warszawa, 296–318.
- Marks K., Engels F. (2007). *Manifest Partii Komunistycznej*. Studenckie Koło Filozofii Marksistowskiej (Uniwersytet Warszawski), Warszawa; <https://marksizm.edu.pl/wydawnictwa/klasyka-mysli-marksistowskiej/karol-marks/manifest-partii-komunistycznej/> (dostęp: 21.04.2025).
- Marot J.E. (2012). *October Revolution in prospect and retrospect: interventions in Russian and Soviet History*. Historical Materialism Book Series, vol. 37. Brill, Leiden.
- Marszałek-Kawa J., Plecka D. (2018). *Leksykon wiedzy politologicznej*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Mason P. (2015). *PostCapitalism: a guide to our future*. Allen Lane, London.
- Mazzucato M. (2016). *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego*. Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox, Poznań.
- McGuire J., Dow S. (2009). *Japanese keiretsu: past, present, future*. Asia Pacific Journal of Management 26(2), 333–351.

- McLeay M., Radia A., Thomas R. (2014). *Money creation in the modern economy*. Bank of England Quarterly Bulletin Q1, 14–27.
- McNally D. (2020). *Blood and money. War, slavery, and empire*. Haymarket Books, Chicago.
- Medina E. (2015). *The Cybersyn Revolution*. Jacobin; <https://jacobin.com/2015/04/allen-de-chile-beer-medina-cybersyn> (dostęp: 16.07.2024).
- Mészáros I. (2022). *Beyond Leviathan: critique of the state*. Monthly Review Press, New York.
- Michael-Matsas S. (2007). *Lenin and the path of dialectics*. [W:] *Lenin reloaded*, part 2: *Lenin in philosophy*, red. S. Budgen, S. Kouvelakis, S. Žižek. Duke University Press, Durham, 101–119.
- Miller D. (1989). *Market, state and community: theoretical foundations of market socialism*. Paperbacks. Clarendon Press, Oxford.
- Milonakis D. (2003). *Market socialism: a case for rejuvenation or inspired alchemy?* Cambridge Journal of Economics 27(1), 97–121.
- von Mises L. (1951). *Socialism: an economic and sociological analysis*. Yale University Press, New Haven.
- von Mises L. (2012). *Kalkulacja ekonomiczna w socjalizmie*, tłum. J. Jablecki. Instytut Misesa, Warszawa.
- Morozov E. (2015). *Socialize the Data Centres!* New Left Review, 91(1), 45–66.
- Morozov E. (2019). *Digital socialism? The calculation debate in the age of Big Data*, New Left Review 116/117, 33–67.
- Murrell P. (1991). *Evolution in economics and in the economic reform of the centrally planned economies*; <http://econweb.umd.edu/~murrell/articles/Evolution%20in%20Economics.pdf> (dostęp: 10.09.2024).
- Nielsen K. (2008). *Indicative planning*. [W:] *The new Palgrave dictionary of economics*, red. S.N. Darlauf, L.E. Blume. Palgrave Macmillan, London; https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-1-349-58802-2_775 (dostęp: 21.04.2025).
- Nijkamp P. (2003). *Entrepreneurship in a modern network economy*. Regional Studies 37(4), 395–405.
- Nowak L. (1977). *U podstaw dialektyki marksowskiej*. PWN, Warszawa.
- Nove A. (1982). *An economic history of the U.S.S.R*. Penguin Books, New York.
- Nove A. (1983). *Economics of feasible socialism*. Routledge, New York.
- Nove A. (1987). *The Soviet economic system*. Unwin Hyman, Boston.
- Nove A. (1991). *The economics of feasible socialism. Revisited*. Routledge, New York.
- O'Neill M. (2008). *Three Rawlsian routes towards economic democracy*. Revue de Philosophie Economique 8(2), 29–55.
- Oittinen V. (2021). *Ontologism in Soviet philosophy: some remarks*. Studies in East European Thought 73, 205–217.
- Palonka K. (1982). *Kapitalizm*. [W:] *Słownik filozofii marksistowskiej*, red. T. Jaroszewski, B. Janiec, M. Michalik, S. Opara. Wiedza Powszechna, Warszawa, 130.

- Pencavel H.J. (2012). *Workers cooperatives and democratic governance*. IZA Discussions Papers 6932, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/67218/1/728401401.pdf> (dostęp: 10.07.2024).
- Perotin V. (2013). *Worker cooperatives: good sustainable jobs in the community*. Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity 2(2), 34–47.
- Petrin T., Vahčić A. (2000). *Employee involvement and the modern firm*. [W:] *Equality, participation, transition: essays in honour of Branko Horvat*, red. V. Franičević, M. Uvalić. Palgrave Macmillan Press, London, 102–117.
- Piketty T. (2020). *Capital and ideology*, tłum. A. Goldhammer. Harvard University Press, Harvard.
- Płoszajski P. (2013). *Big Data. Nowe źródło przewag i wzrostu firm*. E-Mentor 3(50), 5–10.
- Polanyi M. (1962). *Personal knowledge. Towards a post-critical philosophy*. University of Chicago Press, Chicago.
- Polanyi M. (1967). *The tacit dimension*. Routledge, Kegan Paul, London.
- Polanyi K. (2010). *Wielka transformacja*, tłum. M. Zawadzka. Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Ratajczak M. (2018). *Geneza „Kapitału” a pojęciowa i problemowa struktura Marksowskiej krytyki ekonomii politycznej*. Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej 63, 35–62.
- Riedel S. (2015). *Kapitalizm a demokracja – ekonomia polityczna*. Studia Gdańskie 12, 155–168.
- Rief S. (2023). *Karl Polanyi's 'socialist accounting' and 'overview' in age of data analytics*. New Political Economy 28(2), 284–298.
- Robbins L. (2007). *The great depression*. Ludwig von Mises Institute.
- Roemer J.E. (1994). *A future for socialism*. Harvard University Press, Harvard.
- Roemer J.E. (2017a). *A theory of cooperation with an application for market socialism*, https://www.iast.fr/sites/default/files/IAST/IAST_V1/Conferences/philo_roemer.pdf (dostęp: 9.07.2024).
- Roemer J.E. (2017b). *A design for market socialism*, <https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1193&context=cowles-discussion-paper-series> (dostęp: 9.07.2024).
- Roemer J.E. (2021). *What is socialism today? Conceptions of cooperative economy*. International Economic Review 62(2), 571–598.
- Rosser J.B. Jr., Rosser M.V. (2004). *Comparative economics in transforming world economy*. MIT Press, Cambridge.
- Schweickart D. (1998). *Market socialism: a defense*. [W:] Schweickart D., Lawler J., Hillel T., Ollman B. *Market socialism. The debate among socialists*. Routledge, New York.
- Schweickart D. (2006). *Nonsense on stilts: Michael Albert's Parecon*, <https://dschwei.sites.luc.edu/parecon.pdf> (dostęp: 12.07.2024).
- Schweickart D. (2011). *After capitalism*. Rowman & Littlefield, Lanham.

- Schiller D. (1999). *Digital capitalism. Networking the global market system*. MIT Press, Cambridge.
- Semkow J. (1974). *Spór o metodę. Teoriopoznawcze i metodologiczne aspekty ekonomii politycznej*. PWN, Warszawa.
- Shaikh A. (2016). *Capitalism: competition, conflict, crises*. Oxford University Press, Oxford.
- Sherman H. (2019). *Foundations of radical political economy*. Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York.
- Shleifer A., Vishny R.W. (1994). *The politics of market socialism*. Journal of Economic Perspectives 8(2), 165–176.
- Siermiński M. (2020). *Pęknięta „Solidarność”: inteligencja opozycyjna a robotnicy 1964–1981*. Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa”, Warszawa.
- de Soto J.H. (2011a). *Socjalizm*. [W:] de Soto J.H. *Socjalizm, rachunek ekonomiczny i funkcja przedsiębiorcza*, tłum. W. Rybicki; <https://mises.pl/storage/files/articles/2011/11/huerta-de-soto-socjalizm-rozdzial-iii.pdf> (dostęp: 23.01.2024).
- de Soto H. (2011b). *Krytyczna analiza klasycznego modelu Langego*. [W:] de Soto J.H. *Socjalizm, rachunek ekonomiczny i funkcja przedsiębiorcza*, tłum. W. Rybicki; <https://mises.pl/artukul/huerta-de-soto-krytyczna-analiza-klasycznego-modelu-langego> (dostęp: 10.09.2024).
- Sève L. (1988). *Próba wprowadzenia do filozofii marksistowskiej*, tłum. M. Druto. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Srnicek N. (2017). *Platform capitalism*. Polity Press, Cambridge.
- Srnicek N., Williams A. (2015). *Inventing the future: postcapitalism and a world without work*. Verso Books, London, New York.
- Stalin J. (1953). *Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR*. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Sweezy P.M. (1970). *Toward a critique of economics*. Monthly Review 21(8).
- Szego A. (1991). *The logic of a shortage economy: a critique of Kornai from a Kaleckian macroeconomic perspective*. Journal of Post-Keynesian Economics 13(3), 328–336.
- Szelegieniec P. (2014). *Miedzy kapitalizmem a socjalizmem. Marksistowska teoria okresu przejściowego*. Praktyka Teoretyczna 11(1), 131–149.
- Szelegieniec P. (2016). *Od ruchu fabrycznego do biurokratycznej neutralizacji. Walka o rady robotnicze w Polsce w latach 1956–1958*. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica 17(214), 33–47.
- Temkin G. (2008). *Dyskusje o gospodarce socjalistycznej: Marks, Lange, Mises, Hayek*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Tittenbrun J. (1986). *Dialektyka i scholastyka. O pewnej próbie obalenia Marksa*. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Tjosvold D. (1998). *Making employee involvement work: cooperative goals and controversy to reduce costs*. Human Relations 51(2), 201–214.

- Tomeczek A.F. (2022). *The evolution of Japanese keiretsu networks: a review and text network analysis of their perceptions in economics*. Japan and World Economy 62(C).
- Trocki L. (1991). *Zdradzona rewolucja. Czym jest ZSRR i dokąd zmierza?* Oficyna Wibet, Warszawa.
- Trotsky L. (1933). *The Soviet economy in danger*. Pamphlet Pioneer Publishers, New York.
- Uebel T. (2007). *Otto Neurath as an Austrian economist: behind the scenes of the early socialist calculation debate*. [W:] *Otto Neurath economics in context*, red. E. Nemeth, S.W. Schmitz, T.E. Uebel. Vienna Circle Institute Yearbook, vol. 13. Springer, Dordrecht, 37–59.
- Walzer M. (1968). *A day in the life of socialist citizen*; <https://www.dissentmagazine.org/article/a-day-in-the-life-of-a-socialist-citizen/> (dostęp: 23.01.2025).
- Wang B., Li X. (2017). *Big Data, platform economy and market competition: a preliminary construction of plan-oriented market economy system in the information era*. World Review of Political Economy 8(2), 138–161.
- Weisskopf T. (2012). *The origins and evolution of radical political economics*; https://sites.lsa.umich.edu/tomweisskopf/wp-content/uploads/sites/278/2015/06/weisskopf_port_huron_talk.pdf (dostęp: 21.01.2025).
- Weisskopf T. (2014). *Reflections on 50 years of radical political economy*. Review of Radical Political Economics 46(4), 437–447.
- Walker D.A. (1987). *Walras's theories of tatonnement*. Journal of Political Economy 95(4), 758–774.
- Wilbur P.S. (2018). *Mutualism*. [W:] *The Palgrave handbook of anarchism*, red. M.S. Adams, C. Levy. Palgrave, Basingstoke, 213–224.
- Winczewski D. (2015). *W stronę demokracji ekonomicznej. Między socjalizmem rynkowym a demokratycznym planowaniem*. Praktyka Teoretyczna 16(2), 214–239.
- Winczewski D. (2017). *Michał Kalecki i problem racjonalnej alokacji zasobów w socjalizmie*. Praktyka Teoretyczna 24(2), 196–225.
- Winczewski D. (2019). *Oskar Lange i debata kalkulacyjna. Spojrzenie po latach*. Studia Krytyczne 8, 140–156.
- Wohlgemuth M. (1997). *Has John Roemer resurrected market socialism?* The Independent Review 2(2), 201–224.
- Worland S.T. (1972). *Radical political economy as a 'scientific revolution'*. Southern Economic Journal, 39(2), 274–284.
- Vanek J. (1971). *Some fundamental considerations on financing and the form of ownership under labor management*. [W:] *The labor management economy: essays by J. Vanek*. Cornell University Press, Ithaca.
- Yeung T.Y.C. (2019). *Is Friedrich Hayek relevant anymore in the age of artificial intelligence*; https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3484259 (dostęp: 18.07.2024).

Wizje gospodarki postkapitalistycznej – perspektywa współczesnej ekonomii radykalnej

Cele niniejszej publikacji obejmują przegląd krytyczny współczesnych modeli gospodarki postkapitalistycznej oraz analizę głównych problemów związanych z ich potencjalnym funkcjonowaniem. We wstępie omówiono genezę i najważniejsze historyczne przykłady pierwszych prób stworzenia projektów postkapitalistycznej organizacji gospodarczej. Przedstawiono stanowiska Babeufa, Spence’a, Halla, a także Saint-Simona, Fouriera i Owena. Podkreślono znaczenie perspektywy marksistowskiej będącej źródłem większości współczesnych projektów gospodarki postkapitalistycznej.

W rozdziale pierwszym wskazano pewne konteksty metaekonomiczne związane ze współczesnym rozumieniem celów gospodarki postkapitalistycznej i teoretycznych źródeł współczesnej ekonomii radykalnej postulującej całościową zmianę społeczną. W ramach tejże podkreśla się związki radykalnej ekonomii politycznej z heterodoksyjnym, zachodnim marksizmem oraz ruchem politycznym nowej lewicy, czego efektem jest pluralizm metodologiczny i światopoglądowy radykalnych ekonomistów. Następnie omówiono problem demokracji politycznej i ekonomicznej jako wspólnego mianownika wszystkich wizji gospodarki postkapitalistycznej. Podkreśla się, że wcześniejsze próby stworzenia gospodarczej alternatywy dla kapitalizmu były nieudane ze względu na ich niedemokratyczny charakter. Akcentowanie roli demokracji ekonomicznej stwarza zdaniem jej zwolenników szansę na oddolną i spontaniczną zmianę społeczną. Na koniec poruszono kwestię właściwego rozumienia terminu „postkapitalizm”, który oznacza nie tylko transformację ekonomiczną, ale także szerszy proces kulturowy związany z przewartościowaniem ludzkich celów w kontekście sprawiedliwości, równości, dbałości o środowisko naturalne i rosnącego znaczenia dóbr wspólnych, takich jak wiedza.

W rozdziale drugim omówiono klasyczne problemy gospodarki postkapitalistycznej wiążące się z debatą wokół modelu Langego. Podkreśla się, że twórcy szukający alternatywy dla kapitalizmu muszą się mierzyć z trudnościami dotyczącymi kalkulacji ekonomicznej, innowacji, bodźców, informacji, przedsiębiorczości, własności, jak również sprostania rozmaitym doktrynalnym pryncypiom. Z jednej strony pokazano, że typowe wizje socjalizmu naznaczone są istotnymi ograniczeniami w tych kwestiach, z drugiej jednak strony krytyka ze strony zwolenników austriackiej szkoły ekonomii mimo

trafnych uwag wulgaryzuje kwestię możliwości budowy gospodarki postkapitalistycznej, bazując na kryteriach ahistorycznych i w skrajny sposób podchodząc do definiowania kapitalizmu i socjalizmu.

W rozdziale trzecim zaprezentowano natomiast genezę i współczesne wizje socjalizmu rynkowego, do których zaliczają się przede wszystkim modele Bardhana i Roemera, a także propozycje Jossy, Burczaka i Schweickarta. Charakteryzują się one zachowaniem kapitalistycznych pryncypiów w zakresie maksymalizacji przychodów przedsiębiorstw, przy jednoczesnej zmianie ich struktury własnościowej na przedsiębiorstwa w formie spółek pracowniczych i obywatelskich lub samofinansującej się własności pracowniczej. Biorą pod uwagę istnienie nierówności i rozwarstwień, znacząco ograniczając egalitarne postulaty, które miałyby być realizowane przez instytucje centralne za pomocą różnego rodzaju polityk interwencyjnych. Koncentrują się na rozwiązaniu poprzez mechanizm rynkowy problemu niedostatecznej informacji i racjonalnej kalkulacji cen kosztem socjalistycznych pryncypiów doktrynalnych.

W rozdziale czwartym omówiono projekty zdecentralizowanego, demokratycznego planowania, koncentrując się na propozycjach Devine'a i Adamana, a także Alberta i Hahnela. Pierwsza z nich próbuje pogodzić mechanizm rynkowy z planowaniem, zakładając kluczową funkcję opartego na deliberacji procesu negocjacji między podmiotami ekonomicznymi a reprezentantami społeczeństwa obywatelskiego. Druga natomiast rynek odrzuca, zastępując go niezwykle skomplikowanym i szczegółowym procesem iteracji. Obie koncepcje wzbudzają wątpliwości ze względu na stopień skomplikowania i dużą liczbę procedur, z którymi miałby do czynienia przeciętny obywatel. Wątpliwe jest też, czy te wizje gospodarki planowej rozwiązują wskazany przez Hayeka problem wiedzy niejawnej.

Ostatni rozdział stanowi przegląd propozycji związanych z wykorzystaniem technologii komputerowych w modelach ekonomicznych społeczeństwa postkapitalistycznego. Koncentruje się przede wszystkim na propozycji Cockshotta i Cottrella, która zakłada zniesienie pieniądza oraz instytucji demokratycznych. Miałyby one zostać zastąpione przez bony oparte na wartości pracy oraz system sąsiedzkich komun zastępujących instytucje demokracji liberalnej. Technologia komputerowa miałaby obejmować niemal wszystkie procesy rachunkowe i decyzyjne. Wobec tego główne ryzyko związane z tą i podobnymi propozycjami dotyczy zastąpienia demokracji przez technokrację. Propozycje pokładające wiarę w technologie cechują się również daleko posuniętym idealizmem i pozytywistyczną wiarą w możliwość rozwiązania problemów społecznych przez naukę i technikę.

Reasumując, żaden z omawianych modeli nie stanowi w pełni przekonującej alternatywy dla kapitalizmu, przynajmniej w sensie obiegowo rozumianej efektywności ekonomicznej. Niemniej należy podkreślić ich potencjał mogący stanowić źródło inspiracji w dalszym poszukiwaniu odpowiedniej koncepcji, a także znaczenie tego typu modeli w kontekście coraz częściej promowanych dzisiaj hasel ograniczania wzrostu gospodarczego w imię bardziej zrównoważonego rozwoju i ochrony klimatu.

Visions of the post-capitalist economy – a perspective of contemporary radical political economy

The objectives of this publication include a critical review of contemporary models of post-capitalist economies and an analysis of the main problems associated with their potential operation. The introduction discusses the origins and major historical examples of the first attempts to create designs for post-capitalist economic organization. It covers the positions of Babeuf, Spence, Hall, as well as Saint-Simon, Fourier and Owen. It emphasizes the importance of the Marxist perspective being the source of most modern post-capitalist economic projects.

The first chapter identifies some meta-economic contexts related to the contemporary understanding of the goals of the post-capitalist economy and the theoretical origins of contemporary radical economics advocating comprehensive social change. Within this framework, the connections of radical political economy with heterodox Western Marxism and the political movement of the new left are highlighted, resulting in the methodological and worldview pluralism of radical economists. The problem of political and economic democracy as the common denominator of all visions of post-capitalist economics is then discussed. It is emphasized that previous attempts to create an economic alternative to capitalism were unsuccessful due to their undemocratic nature. Emphasizing the role of economic democracy, according to its proponents, creates an opportunity for bottom-up and spontaneous social change. Finally, the question of the proper understanding of the term “post-capitalism” was raised, which implies not only economic transformation, but also a broader cultural process related to the reevaluation of human goals in the context of justice, equality, care for the environment and the growing importance of common goods, such as knowledge.

The second chapter discusses the classic problems of the post-capitalist economy related to the debate surrounding the Lange model. It is emphasized that developers looking for an alternative to capitalism have to deal with difficulties concerning economic calculation, innovation, incentives, information, entrepreneurship, ownership, as well as meeting various doctrinal principals. On the one hand, it has been shown that typical visions of socialism are marked by significant limitations on these issues, but on the other hand, criticism from proponents of the Austrian school of economics, despite pertinent

remarks, vulgarizes the question of the possibility of building a post-capitalist economy, relying on ahistorical criteria and taking an extreme approach to defining capitalism and socialism.

Chapter three, meanwhile, presents the origins and contemporary visions of market socialism, which primarily include the Bardhan and Roemer models, as well as the proposals of Jossa, Burczak and Schweickart. They are characterized by the preservation of capitalist principals in terms of maximizing enterprise revenues, while changing their ownership structure to enterprises in the form of employee and civic companies or self-financing employee ownership. They take into account the existence of inequality and stratification, significantly limiting the egalitarian demands to be implemented by central institutions through various interventionist policies. They focus on solving through the market mechanism the problem of insufficient information and rational price calculation at the expense of socialist doctrinal principals.

The fourth chapter discusses designs for decentralized democratic planning, focusing on the proposals of Devine and Adaman, as well as Albert and Hahnel. The first attempts to reconcile the market mechanism with planning, assuming the key function of a deliberative-based negotiation process between economic actors and civil society representatives. The second, on the other hand, rejects the market, replacing it with an extremely complex and detailed process of iteration. Both concepts are questionable because of the complexity and large number of procedures the average citizen would have to deal with. It is also questionable whether these visions of a planned economy solve the problem of tacit knowledge pointed out by Hayek.

The final chapter reviews proposals related to the use of computer technology in economic models of post-capitalist society. It focuses primarily on Cockshott and Cottrell's proposal to abolish money and democratic institutions. These would be replaced by vouchers based on the value of labor and a system of neighborhood commons replacing the institutions of liberal democracy. Computer technology would cover almost all accounting and decision-making processes. In view of this, the main risk of this and similar proposals is the replacement of democracy by technocracy. Proposals placing faith in technology are also characterized by far-reaching idealism and positivist faith in the ability of science and technology to solve social problems.

To sum up, none of the models discussed represents a fully convincing alternative to capitalism, at least in the sense of economic efficiency as commonly understood. Nevertheless, it is important to emphasize their potential to serve as a source of inspiration in the further search for an appropriate concept, as well as the importance of such models in the context of the slogans increasingly promoted today of reducing economic growth in the name of more sustainable development and climate protection.